

บทคัดย่อ

รายงานวิจัยเรื่อง “อำนาจ พื้นที่ และ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย” เป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจกับกระบวนการและปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเขตภาคเหนือตอนบน ซึ่งแต่ละกลุ่มต่างพยายามสร้าง ขยาย และแย่งชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรม และสร้างภาพเชิงสัญลักษณ์เพื่อแสดงอัตลักษณ์และตัวตนในความสัมพันธ์กับชนกลุ่มอื่น ๆ และรัฐอย่างต่อเนื่อง

งานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสนใจกับประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐชาติ กับกลุ่มชนท้องถิ่นในพื้นที่ตามแนวชายแดนและพรมแดน โดยเฉพาะที่ติดกับประเทศพม่า และลาว ซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์มากมายหลายกลุ่มดำรงชีพอยู่ร่วมกันมาเป็นเวลาช้านาน พื้นที่ซึ่งได้รับการเลือกสรรในโครงการวิจัยชิ้นนี้ จึงมิใช่หมู่บ้าน หากแต่เป็นพื้นที่ในลักษณะพิเศษ ที่ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจถูกผลิตซ้ำและสร้างใหม่ในการเจรจาต่อรองระหว่างชนกลุ่มต่างๆ ซึ่งไปมาหาสู่และทำการค้าตามแนวชายแดนและข้ามพรมแดนของรัฐชาติ

ชายแดนเป็นพื้นที่ของความขัดแย้งทางวัฒนธรรมและอำนาจ ที่ซึ่งกระบวนการรวมศูนย์อำนาจของรัฐชาติและความพยายามทำให้เป็นหนึ่งเดียวของชนชาติ ถูกกีดขวางและท้าทาย เนื่องจากพรมแดนหรือชายแดนเป็นพื้นที่แห่งความหลากหลาย อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงมิได้มีรูปแบบแน่นอนตายตัว หากแต่เป็น “ยุทธวิธี” ในการนำเสนอตนเองที่เลื่อนไหลและปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไข สถานการณ์ และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไป อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยังเป็นเรื่องของ การเจรจาต่อรอง และการต่อสู้ ด้วยการรื้อร้าว หรือขอบเขตทางชาติพันธุ์ ซึ่งตนเองสร้างไว้เพื่อแบ่งแยก หรือชนกลุ่มอื่นๆ และรัฐล้อมไว้เพื่อกีดกัน และการปรับเปลี่ยนจุดเผชิญหน้าระหว่างชนกลุ่มต่างๆ กระบวนการรื้อร้าวและสร้างใหม่อย่างค่อนเนื่องนี้เองที่ทำให้โครงสร้างของอำนาจในพื้นที่ชายแดนนั้นมีการก่อรูป ผลิตใหม่ และนิยามความหมายในลักษณะที่เลื่อนไหลไปตามบริบทและเงื่อนไขของการเจรจาต่อรองที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

กรณีศึกษาในพื้นที่ต่างๆ ทำให้เรามองเห็นชัดเจนขึ้นเป็นลำดับว่ารัฐชาติประกอบด้วยพหุสังคม และเคลื่อนกล่นไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การมองรัฐชาติเชิงเดี่ยวตามลัทธิชาตินิยมแบบเก่าจึงมองข้ามความสำคัญของ “การเมืองวัฒนธรรม” และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และไม่ช่วยให้เราตั้งประเด็นคำถามและทำความเข้าใจปัญหาความขัดแย้งของสังคมปัจจุบันได้ ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีการเคลื่อนย้ายของผู้คนข้ามพรมแดนของรัฐชาติอย่างมากมายมหาศาล มีการผสมปนเปของผู้คนจากหลากหลายชาติพันธุ์และวัฒนธรรมใน “พื้นที่” เดียวกัน แนวคิดเรื่องสัญชาติและสถานะพลเมืองแบบเก่าซึ่งนำไปสู่การกีดกันสิทธิและการแบ่งแยกระหว่าง “เรา” กับ “คนอื่น” กำลังกลายมาเป็นปัญหาพื้นฐานของความขัดแย้งระหว่างรัฐชาติกับชนกลุ่มน้อย ตั้งแต่ประเด็นความขัดแย้งเล็กๆ น้อยๆ อย่างเช่น การเหยียดผิว การตีตรา ป้ายสี

สร้างแพะ การประท้วงต่อต้านเพื่อเรียกร้องสิทธิของชนกลุ่มน้อย ไปจนถึงการเรียกร้องอธิปไตย การก่อการร้าย และการทำสงครามเพื่อแบ่งแยกดินแดน ดังปรากฏเป็นปัญหาในประเทศต่างๆ มากมาย เช่น รัสเซียกับเชเชเนีย หรือปัญหาชายแดนภาคใต้ของไทย เป็นต้น แนวคิดเรื่องรัฐชาติแบบเดิมจึงไม่อาจเป็นตัวแบบในการดำรงอยู่ร่วมกันของพหุสังคมและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ได้อย่างมีประสิทธิภาพเหมือนดังที่เคยเชื่อกัน

รัฐชาติที่เป็นอิสระ สมานฉันท์และเป็นหนึ่งเดียวทางเชื้อชาติ เป็นมายาคติที่กำลังจะถูกสลักตกเวทีประวัติศาสตร์ไป การเลื่อนไหลไปมาของคนพลัดถิ่น ผู้อพยพ และแรงงานข้ามชาติ ทำให้เกิดชุมชนข้ามถิ่นขึ้นมากมายในทุกประเทศทั่วโลก เมืองใหญ่ๆ กำลังแปรสภาพเป็นพื้นที่ชายแดนเป็นพหุสังคม ที่ก่อรูปขึ้นจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการดำรงอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ พรหมแดนของรัฐชาติไม่อาจกักขังหรือกีดกันผู้คนได้อีกต่อไป การมีอัตลักษณ์ที่หลากหลายและซ้อนทับกัน การเกิดขึ้นของชุมชนข้ามถิ่น และการเขยิบห่างออกจากกันระหว่าง “รัฐ” กับ “ชาติ” “ดินแดน” กับ “อำนาจอธิปไตย” ทำให้แนวคิดเรื่อง “พลเมือง” แบบเก่าที่ยึดโยงอยู่กับความเป็นชาติ (เช่น ความเป็นไทย) และดินแดนอย่างแน่นอนตายตัว กลายเป็นสิ่งล้าสมัยและสร้างปัญหาขัดแย้งมากกว่าความสมานฉันท์

Abstract

The research project entitled “Power, Space and Ethnic Identities: Cultural Politics of Nation-State in Thai Society” is an attempt to understand the relationships between power relations, the production of social space and cultural identities of various ethnic groups in northern Thai society who are constantly competing with each other in a continuous process of identity formation and image building in order to reproduce their sense of ethnic identities in relations with other groups and the state.

The research pays particular attention to the relations between the nation-state and local groups in the frontier areas between northern Thailand, Burma and Laos, where a multitude of ethnic groups have coexisted with each other for centuries. Research sites in this project are not the villages as has usually been the case for orthodox anthropology, but “social space” whereby ethnic boundaries and power relations are reproduced and generated in the continuous process of negotiation between various ethnic groups in their trade and daily activities within and across the borders.

Border areas are seen here as space of cultural and power struggles where the centralized process instigated by the state is perpetually challenged and contested. Frontiers are space of cultural diversity where ethnic identities take no static forms. Rather, ethnic identities become “strategies” of self-presentation that are always in flux and adapted to suit the ever changing situations and interests. Identity formation and ethnic boundaries become an integral part of negotiation and struggles between various groups. Continuous processes of boundarying and reboundarying has resulted in the ever-changing structure of power relations in the frontiers area.

Lessons learned from our case studies in frontier communities have clearly shown that a nation-state is first and foremost a plural society made up of ethnically and culturally diverse groups. Nationalistic ideology and its subsequent concept of unitary state therefore undermines the importance of cultural politics and ethnic identities. It cannot help us to understand ethnic and social conflicts in contemporary society.

In an increasingly globalized world where movements of people across the national boundaries have turned cities every where into multi-ethnic societies, the traditional concept of nation and citizenship, which inevitably leads to exclusion and binary opposition between us and them, is fast becoming obsolete. Conflicts between the state and ethnic groups, ranging from

simple stigmatization and racist attitude towards ethnic minorities to open rebellion against the established order are rampant phenomena. Separatist movements and armed conflict in Russia and southern Thailand are fine cases in point here. The traditional concept of nation-state can no longer serve as a viable model for national integration and peaceful coexistence between various groups of people in an increasingly pluralistic society characterized by cultural and ethnic diversity.